

CELOSTÁTNÍ SEMINÁŘ K PROBLEMATICE LIDOVÉHO STAVITELSTVÍ

Ve dnech 14.–16. září 2016 se uskutečnil tradiční podzimní seminář věnovaný poznání a ochraně lidového stavitelství, tentokrát s názvem „Památkáři a vlastníci památek vesnické architektury – hledání dialogu“. Jako místo setkání památkářů, muzejníků, projektantů, etnografů, různých dalších souvisejících oborů a zástupců státní správy a samosprávy bylo letos vybráno město Valašské Klobouky. Seminář pořádalo generální ředitelství Národního památkového ústavu (NPÚ) v Praze ve spolupráci s územním odborným pracovištěm NPÚ v Kroměříži, se Zlínským krajem, Městem Valašské Klobouky a místní Základní organizací Českého svazu ochránců přírody Kosenka. Hlavním organizátorem byl již tradičně PhDr. Pavel Bureš z generálního ředitelství Národního památkového ústavu.

Název semináře vypovídá o tématu, kterým je často kontroverzní vztah dvou stran: vlastníků památek lidové architektury i staveb na území památkových rezervací a zón a pracovníků památkové péče. Seminář měl jako cíl stanoven, jak hodnotit současnou situaci památek lidového stavitelství a přístupů k jejich zachování, údržbě a obnově, tak shrnutí a posouzení pozitivních a negativních zkušeností ze vztahů majitelů památek, památkářů a dalších subjektů i zkuše-

ností s poměrem veřejnosti k vesnickým památkám obecně. Významné bylo rovněž nejen připomenutí vytrvalé a cílevědomé činnosti pracovníků památkové péče, ale i upozornění na možnosti a výsledky využití finančních příspěvků Ministerstva kultury z programu Péče o VPR, VPZ a KPZ a dalších dotačních zdrojů. Zdůrazněna byla nezbytnost vedení vzájemného dialogu zúčastněných subjektů v celém procesu přípravy a realizace stavebních zásahů do historických objektů a význam odborné pomoci

v průběhu takových akcí. Demonstrované kvalitně provedené a i méně zdařilé úpravy, tradiční řemeslné postupy, používání vhodných materiálů, barevnost a další významné aspekty představující různé možnosti a přístupy k ochraně historické architektury venkova se staly předmětem diskusí.

Program semináře zahrnoval dva bloky věnované prezentaci odborných příspěvků a celodenní exkurzi, která byla v letošním roce zaměřena nejen na ná-

Valašské Klobouky, Pivečkova dřevěnice – profesionální rekonstrukce

Valašské Klobouky, vila Josefa Bratmanna

vštevů vybraných lokalit v okolí, ale i na památky lidové architektury přímo ve Valašských Kloboukách. První přednáškový blok doplnila prohlídka památkové zóny Valašské Klobouky s odborným výkladem a diskusní večer. Pro část večera byl připraven tematický program – zhlédnutí hraného dokumentu Děda o životě na valašské vesnici dnes i v minulosti.

Seminář zahájila starostka města Valašské Klobouky Mgr. Eliška Olšáková, krátké uvítání přednesla ředitelka územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Kroměříži Mgr. Jana Spathová, účastníky pozdravil náměstek Ministerstva kultury Ing. Vlastislav Ourada.

Blok přednášek otevřela PhDr. Věra Kovářů, emeritní pracovnice NPÚ, územního pracoviště Brno, příspěvkem „Jižní Valašsko a památková péče a charakteristika jeho stavební kultury“. Určujícím faktorem pro tuto oblast je členitá konfigurace terénu, což vedlo ke vzniku rozptýlené zástavby. Usedlosti jsou ve většině případů obráceny štítem k cestě, není to však pravidlem. Postupně vyrůstaly skupiny domů, které propojovala rodinná pouta, děti budovaly svá obydlí v návaznosti na rodný dům. Stavebními materiály bylo dřevo, nepálené cihly nebo kámen. V centrech měst se od 13. století objevují zděné domy, ve vesnicích se stavěly i patrové domy. Jedna z nejcharakterističtějších usedlostí – fojtství z Lidečka – byla přenesena do skanzenu v Rožnově pod Radhoštěm. Výraznými objekty chráněnými jako kulturní památky jsou hospodářské stavby a zařízení, zejména roubené stodoly a roubené i zděné sušírny ovoce. Soukenictví bylo významným a rozšířeným řemeslem a soukenické domy tvořily důležitou část zástavby měst. Měly typickou dispozici založenou na velké vstupní místnosti a navazující komoře, které sloužily pro výrobu a skladování sukna i následných výrobků, což byly klobouky a papuče. Mnoho cenných budov bylo, přes snahu památkářů, znehodnoceno nebo zlikvidováno ve 2. polovině 20. století.

Následující přednášející byla Mgr. Jana Spathová, jejíž přednáška „Kdybych to byl věděl...“ zdůraznila nejen význam finanční podpory pro záchranu památek, ale zejména nutnost dialogu, který by měli pracovníci památkové péče vést se stavebníky. Předpokladem je stanovení nejdůležitějších podmínek, není zapotřebí trvat na zbytečnostech. Nezbytné je vysvětlení důvodů pro zachování hodnoty. Výsledkem by měl být alespoň kompromis. Opuštěné a nevyužívané památkově cenné objekty většinou vykupují obce, kterým pak slouží pro společenské aktivity. Často jsou tyto stavby také využívány různými organizacemi a obvykle bývají náležitě opravené a dobře udržované.

Přednáška PhDr. Martina Mešši, emeritního ředitele SNM v Martině, s názvem „Ideály a realita“ zdůrazňovala i vysvětlovala nezbytnost kompromisu při opravách památkově významných objektů. Žijeme ve 21. století, způsob života a s tím související požadavky na stavby se již zcela změnila a je nutné tuto skutečnost akceptovat. Jedním z příkladů je využívání dvorů, dřívě pracovní prostor, hospodářské zázemí – v současnosti převážně oddechový prostor. Dispozice obytného domu předpokládá umístění sociálního zařízení, moderní kuchyně a několika ložnic. Bylo by zapotřebí vytvořit legislativní rámec, který umožní finanční

podporu stavebníků při úpravách historických objektů a tím usnadní a usměrní jednání o možném kompromisu.

Mgr. Jana Tichá z generálního ředitelství Národního památkového ústavu se ve svém příspěvku „Mediální obraz památek a památkové péče a co s tím“ zabývala vlivem medií na veřejnost. Národní památkový ústav sleduje každodenně všechny zmínky o památkové péči v denním tisku. Z tohoto monitoringu tiskových zpráv jednoznačně vyplývá, že je zapotřebí lépe informovat veřejnost o památkové péči, upřesňovat používanou terminologii a zabývat se souvisejícími problémy.

O záchraně roubenky z poloviny 16. století hovořila ve svém příspěvku „Památkáři versus vlastníci – nutnost kompromisu, nezbytnost dialogu“ Ing. arch. Vladimíra Paterová z územního odborného pracoviště Národního památkového ústavu v Josefově. Roubená stavba byla určena k demolici, podařilo se však přesvědčit vlastníka k ustoupení od tohoto záměru. Výsledkem následujícího dialogu byl kompromis – majitelé využili podkroví nad hospodářskou částí, rozšířené se souhlasem památkářů o nově vytvořený vikýř a pracovníci památkové péče pořídili projekt záchrany původního obytného stavení a vlastnoručně realizovali s použitím původních materiálů nezbytnou opravu. Majitelé tento postup nakonec akceptovali a opravený objekt využívají pro různé místní společenské akce.

Další příspěvky byly věnovány negativním příkladům odstraňování cenných památek anebo jejich znehodnocování necitlivými zásahy.

Součástí prvního bloku přednášek bylo prohlídka historického jádra města Valašské Klobouky, kterou uvedl Mgr. Petr Odehnal z Městského muzea seznámením s historií města. Vesnice Klobúk byla založena v roce 1341 a o 15 let později vzniklo na návrší nad vesnicí velkorýse založené nové město s čtvercovým náměstím. V 16. století byly ustaveny některé cechy, z nichž nejvýznamnější byl cech soukeníků, konalo se několik trhů na náměstí, kde již stála radnice a dodnes zachovaný pranýř. V 19. stole-

Dům Štěpána Bílka – dvorní průčelí

tí se kromě jiného rozvíjelo koželužství. Výstavné město však v roce 1896 zničil požár, při kterém většina převážně roubených domů zcela vyhořela, zůstaly však některé zděné budovy. Nejstarším dochovaným měšťanským domem je dům Štěpána Bílka z roku 1722 v čele náměstí, v jižním rohu náměstí stojí kamenný dům s dřevěnou pavlačí, tzv. Červený dům, obydlí zámožného měšťana z roku 1781, ve kterém jsou nyní instalovány některé expozice Městského muzea. Význačnou stavbou v dolní

části náměstí je budova staré radnice, jejíž dnešní podoba pochází z konce 18. století, dnes zde sídlí Městské muzeum. Před radnicí stojí středověký kamenný pranýř, který je nejstarším dochovaným pranýřem u nás. Farní kostel Povýšení svatého Kříže, jehož jádro pochází ze 40. let 14. století, byl postupně dostavován až do konce 18. století.

Významné stavby projektoval ve městě zdejší rodák architekt Hubert Gessner, žák Otto Wagnera. Ještě během studia

realizoval v roce 1896 v Kloboukách vilu pro významného měšťana Josefa Bratmanna, která je jedním z prvních příkladů secese ve střední Evropě. O rok později navrhoval Hubert Gessner dům pro klobouckého starostu Franze Bratmanna, další jeho význačnou místní realizací z téhož období je dům Jana Horného. Všechny tyto stavby se vyznačují výraznými secesními prvky, jak na průčelí, tak i v interiérech.

Dům Štěpána Bílka

Červený dům

Stará radnice

Pranýř

Kostel Povýšení sv. Kříže

Vila Josefa Bratmanna – detail

Dům Franze Bratmanna

Dům Jana Horného

Janíkova dřevěnice

Druhý den semináře byl věnován exkurzi zaměřené již výhradně na lidovou architekturu ve Valašských Kloboukách a okolí. Ve městě jsou dodnes zachovány pouze čtyři roubené stavby, které přečkaly rozsáhlý požár z roku 1896. Všechny tyto usedlosti jsou nyní využívány pro společenské aktivity. Nejstarším dochovaným roubeným domem je Janikova dřevěnice z roku 1766 s neporušenou typickou dispozicí dokládající základní původní členění i postupné přístavby v průběhu života obyvatel. Slouží jako výtvarný ateliér.

Další roubený dům je ve vlastnictví Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Kosenka, která zde provozuje středisko ekologické výchovy a slouží i projektům regionálního rozvoje. Dům postavený počátkem 19. století byl v 90. letech minulého stole-

tí zrekonstruován s použitím tradiční technologie, nově byly přistavěny prostory potřebné pro provoz organizace.

Pechancova dřevěnice pochází z přelomu 18. a 19. století, vyznačuje se atypickou okapovou orientací, dobře je zachován komplex hospodářských stavení ve dvoře. Celý areál byl vykoupen k záchraně Základní organizací Českého svazu ochránců přírody Kosenka, je připraven záměr rekonstrukce. Areál dřevěnice slouží místním slavnostem a setkáváním občanů.

Pivečkova dřevěnice je jednou z posledních roubených staveb ve městě, stavitelem byl v roce 1876 švec Jan Pivečka. Dům je ukázkou profesionální rekonstrukce valašské dřevěnice, náleží Nadaci Jana Pivečky.

Trasa exkurze vedla dále do blízké obce Vysoké Pole, která si zachovala do značné míry historickou nepravidelnou půdorysnou stopu zástavby, určenou konfigurací terénu. Domy mají zpravidla původní drobnější měřítko, jsou však ve většině případů značně přestavěné. Na okraji obce bylo vybudováno EnviCentrum Pro krajinu ukazující názorně šetrné hospodaření zdejších zemědělců, chov zvířat a zpracování produktů. Areál je tvořen nově vybudovaným stavením ve stylu místních roubených staveb, které je určeno pro výukové programy, stodolou, ve které se připravuje výstava zemědělského nářadí a stájemi a ohradami s hospodářskými zvířaty. Součástí areálu je historická sušárna ovoce. Od EnviCentra vede cesta ke kapli Panny Marie Vysocké z druhé poloviny 19. století a k blízkému prameni léčivé vody.

Kosenka

Pechancova dřevěnice

Vysoké Pole – EnviCentrum

Vysoké pole – kaple P. Marie Vysocké

Vlachovice – kostel Sv. Michaela Archanděla

Vlachovice – suširna

Vrbětice – zvonice

Další navštívenou obcí byly Vlachovice a jejich část Vrbětice. Obdobně jako Vysoké Pole je v obci zachovaná urbanistická skladba vedle sebe řazených usedlostí a drobné měřítko zástavby. Dominantou Vlachovic je kostel sv. Michaela Archanděla, který vznikl v roce 1540 rozšířením původního kostela z 1. poloviny 13. století a patří k nejstarším kostelům na Moravě. Ve zdi presbytáře byl objeven záklenek gotického okenní-

ho rámu původního kostela dokládající středověký vznik stavby. Do dnešní doby byl rekonstruován po požáru počátkem 18. století. Pro celou oblast jsou typické suširny ovoce, po vlachovických suširnách vede naučná stezka. Celkem je na Vlachovicku dochovaných 7 suširen, některé jsou již díky iniciativě vlastníků nebo místních nadšenců funkční. Suširny jsou vždy situovány v dostatečné vzdálenosti od usedlostí kvůli nebezpe-

čí požáru. Technologie je u všech těchto zařízení stejná, je to bezdymová forma sušení, kdy topeniště a vlastní sušící prostor jsou odděleny zdímem.

Exkurze byla zakončena návštěvou Vrbětice, které se vyznačují unikátním řešením hospodářského zázemí jednotlivých domů. Některé usedlosti měly společné dvory, na které navazovaly stodoly, v některých případech pak byly stodoly součástí samostatného souboru na okraji vesnice. Výraznou stavbou je kopie dřevěné zvonice s kónickou šestibokou přízemní částí, krytá šindelem. Originál zvonice z 19. století byl přenesen do Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm.

Diskusní večer druhého dne byl z velké části věnován valašskému folkloru. Ukázky tanců a hudby vynikajícím způsobem předvedl místní soubor Klobučan, který úspěšně vystupuje u nás i v zahraničí.

Přednášky 2. bloku obsahovaly zejména podrobné popisy průběhu rekonstrukce konkrétních chátrajících historických venkovských domů i postojů jejich vlastníků – od negativních až k postupnému získávání pozitivních vztahů k památkám.

Seminář splnil předpokládaný záměr, který vyjádřil PhDr. Pavel Bureš takto: Záměrem semináře je nejen reflektovat současnou situaci a zkušenosti v památkové péči, ale také přispět k rozšíření povědomí o hodnotách původní vesnické architektury, motivovat a inspirovat přítomné i další dotčené zástupce státní správy i samosprávy, odborných institucí, občanských iniciativ, vlastníky, investory, projektanty i další aktéry stavební činnosti na venkově k cílevědomějším, ohleduplnějším a promyšlenějším přístupu k péči o toto stále poněkud nedoceňované kulturní dědictví našeho venkova.

Ing. arch. Marie Tomášková